

Marija Stanonik

Ob 90-letnici smrti Gašperja Križnika

Rodil se je v Motniku, na meji Gorenjske s Štajersko, 5.1.1848 in tam tudi umrl 26.11.1904. Bil je sin revnih staršev in se je izučil za čevljarja, potem pa si je, da bi imel več možnosti za zbiranje in objavljane slovstvene folklore, z gospodarnostjo in iznajdljivostjo omislil trgovino. — Zapisoval je vse žanre slovstvene folklore in tudi drugo etnološko gradivo, a težišče njegovega tovrstnega dela je bilo na folklornem pripovedništvu. V domačem kraju in njegovi bližnji in daljnji okolici je zapisal več kot 200 pripovedi, večinoma pravljic (Po AaTh klasifikaciji spadajo k tipom 300, 301, 303, 313, 314, 326, 400, 402, 403, 441, 461, 470, 510, 516, 518, 531, 536, 550, 552, 562, 571, 613, 650, 652, 700, 706, 750, 756, 811, 812, 822, 826, 851, 890, 901, 922, 939, 940, 955, 956, 1000, 1081, 1525, 1535, 1540, 1650, 1697), nekaj pa tudi povedk in šal. V prepričanju, da njegovo okolje zna ceniti trud njegovega dela, je kmalu po začetku svojega zapisovanja osem pripovedi izdal v samozaložbi s psevdonimom Podšavniški in naslovom Slovenske pripovedke iz Motnika, Celovec 1874. Vendar sta ga slab odziv nanjo tako pri kupcih kot prezrtje kritike odvrnila od nadaljnjih podvigov te vrste, zato se je preusmeril na objavljane v periodiki. (Arkiv za povjestnicu jugoslovensku, Zagreb 1872, 1875, Slavjan 1874, Koroške bukvice, Celovec 1887, Slovenske večernice, Celovec 1887, Koledar Mohorjeve družbe za leto, Celovec 1891, 1895, Dom in svet, Ljubljana 1990, Ljubljanski zvon, Ljubljana 1884, 1887, 1890, 1891, 1895, 1896). Objavil pa je komaj desetino nabranega gradiva; in še to so mu uredniki jezikovno in stilistično popravljali.

Križnik je namreč zapisoval dobesedno v narečju in pri tem sledil navdihom poljskega jezikoslovca Jana Baudouina de Courtenaya, s katerim si je tudi dopisoval in mu pošiljal svoje zapise kot gradivo za študij slovenskega jezikoslovja, a tudi z upanjem na objavo. Zato velik del Križnikovega gradiva hrani ruska Akademija znanosti, oddelek v Petrogradu. Z enakim namenom je Križnik pošiljal svoje zapise Jugoslovanski akademiji znanosti in umetnosti v Zagrebu, kjer so z njimi še najbolj korektno ravnali, saj so mu jih vsaj deloma objavili v Zborniku za narodni život i običaje (1900, 1902, 1903), in sicer brez popravkov, medtem ko so

pošiljke Slovenski Matici, kar se pripovedi/proze tiče, ostale popolnoma neizkoriščene.

Križnika omenjajo v svojih razpravah raziskovalci slovenske literature in slovstvene folklore: Gregor Krek, Ivan Grafenauer, France Kotnik in pravni zgodovinar Sergij Vilfan. Križnikovo folkloristično delo še ni prav ovrednoteno niti v slovenski kulturni zavesti, saj njegova zapuščina še čaka na znanstveno-kritično izdajo. Zanj je doslej največ — še vedno pa veliko premalo! — storil Milko Matičetov, ki pravi: "Samo ambicioznemu čevljarju iz Motnika se imamo zahvaliti za ohranjeno nepopačeno obliko ljudske pravljice v osrednji Sloveniji konec 19. stoletja. Ohranil je živo ljudsko pravljico za odrasle z vsemi možnimi epizodami, ki so jih šolani zbiralci zaradi nekakšnih pedagoških-moralnih načel na široko obšli, drugi pa jih menda niti slišali niso." Ne le s tega vidika, tudi za študij mitologije na slovenskih tleh in slovanske mitologije sploh so Križnikovi zapisi izredno dragocen, doslej še neizkoriščen vir.

Lit.: Milko Matičetov, Dva južnoslovenski folkloristi samouci: Marko Cepenkovi in Gašper Križnik, Simpozium posveten na životot i deloto na Marko Cepenkovi, Makedonska akademija na naukite i umetnostite, Skopje 1981, str. 129-134.

Arhivsko gradivo (kopije z AZU iz Petrograda in JAZU iz Zagreba) v Inštitutu za slovensko narodopisje, ZRC SAZU, Ljubljana.